

KIÁLLÍTÁSI FORGATÓKÖNYV

„Hopp Juliska” – Juli babák a Rétközi Múzeumban

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye letűnt népviseleteinek rekonstrukciós kiállítása)

Készítette: Dr. Ratkó Lujza

A kiállítás témája

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népviseleteiről igen keveset tud a néprajztudomány, aminek oka egyrészt az igen korai kivetkőzés, másrészt pedig a célzott kutatások hiánya. Mindössze a szinte napjainkig fennmaradt ajaki viseletről, illetve a nyírségi viseletről születtek részletes leírások. A megye múzeumainak erősen foghíjas viseletgyűjteményei sem adnak átfogó képet az egykori viseletekről. Az utóbbi években folytatott szisztematikus kutatások azonban jelentősen kibővítették vidékünk egykori viseleteiről való ismereteinket. E kutatások eredményei lehetővé teszik, hogy – ha nem is eredetiben, de a gyűjtött adatok, korabeli leírások és rajzok, a Néprajzi Múzeum és a megye múzeumainak archív fotói alapján rekonstruált formában mutassuk be néprajzi kistájaink viseleteit a XX. század első évtizedeiből korosztályok és funkciók szerint elkülönítve. Az így bemutatott anyag újdonságként szolgál majd mind a nagyközönség, mind a néprajztudomány számára.

A viseleteket nem életnagyságú, hanem közepes méretű játékbabákra varratjuk meg. Ez egyrészt anyagi szempontból is jóval kifizetődőbb, másrészt egyéb előnyei is vannak:

1. A babák kis méreténél fogva több viseletet tudunk bemutatni. Ugyancsak ez a tény teszi lehetővé azt, hogy terepasztalon állítsuk ki őket, s ilyen módon a falusi életformát is bemutassuk, természetes közegükbe helyezve ezzel a viseleteket.
2. A babákkal sokkal vonzóbbá, érdekesebbé tesszük a kiállítást egyfelől a gyerekek számára, másfelől azoknak a felnőtteknek a számára, akik egyébként nem néznének meg egy viselet-kiállítást.
3. A babák kiválóan használhatók múzeumpedagógiai célokra is, hiszen egyébként is a gyerekek játékaik közé tartoznak; öltöztetésükkel-vetkőztetésükkel észrevétlenül, játékos formában ismerkednek meg a gyerekek a paraszti öltözékek darabjaival, vidékünk népviseleteivel.

A babák élethű, miniatűr mesevilága úgy közöl ismereteket, hogy egyben maradandó élményt is nyújt a látogatóknak.

A kiállítás berendezési terve

Babák

A kiállításához kifejezetten viseletes babák céljaira készített kitömött rongybabákat használunk, lány és fiú babákat egyaránt. A nagyobbik, „felnőtt” baba 30 cm-es, a kisebbik „gyerek” baba 15 cm-es. A babáknak pamutfonalból készített haja is van, így adott esetben a hagyományos hajviseleteket is be tudjuk mutatni. A babák kis állványon állnak, de le is ültethetők.

Viseletek:

1. Ajaki első vasárnapi ünnepi viselet
2. Ajaki második vasárnapi ünnepi viselet
3. Ajaki harmadik vasárnapi ünnepi viselet
4. Ajaki negyedik vasárnapi ünnepi viselet
5. Ajaki leány táncviselete
6. Ajaki középkorú asszony *lakatos ujjasban*
7. Ajaki fiatalasszony pólyás gyerekkel
8. Ajaki *viganós* kislány félkötényben
9. Ajaki *viganós* kislány melleskötényben
10. Kisvárdai leány ünneplő
11. Kisvárdai asszony ünneplő
12. Kisvárdai kislány *kantusban*
13. Kisvárdai kisfiú *kantusban*
14. Kisvárdai fiatalasszony pólyás gyerekkel
15. Nyírségi bál *mollruha*
16. Érpataki *kapkodó viselet*
17. Geszterédi *kimenőruha*
18. Bökönyi *lizsérés* táncviselet
19. Nyírségi hímezett *surcos*, bőgatyás legény
20. Nyírségi csizmanadrágos legény
21. Nyírségi kisfiú *korcos ingben*
22. Nyírségi leánya *kantus*
23. Nyírbátori nagylány
24. Nyírbátori vállkendős ünneplő
25. Nyírbátori leány ünneplő
26. Nyírbátori kislány *kantusban*
27. Nyírbátori kisfiú *kantusban*
28. Nyírbátori csecsemő
29. Nyírségi női viselet
30. Nyírségi hétköznapi férfi viselet
31. Tiszadobi módos legény
32. Tiszadobi középkorú asszony
33. Büdszentmihályi (Tiszavasvári) vőfélyviselet
34. Büdszentmihályi cifraszűrös pásztor
35. Bashalmi leány
36. Bashalmi asszony
37. Tirpák leány polgári öltözéke
38. Tirpák asszony polgári öltözéke
39. Tirpák kék bőgatyás legény
40. Tirpák táncviselet
41. Beregi női vászonöltözet
42. Beregi férfi vászonöltözet
43. Szatmári leány ünneplő
44. Szatmári leány táncviselet
45. Szatmári asszony hétköznapi öltözéke
46. Szatmári hímezett *lajbis* pásztor
47. Szatmári *surcos* pásztor
48. Szatmári bojtárgyerek

Terepasztal

A viseletes babákat nem vitrinekben, hanem egy falusi miliót idéző terepasztalon helyezzük el, amelyen vidékünk jellegzetes tájai és épületformái jelennek meg: templom haranglábbal, nádtetős, tornácos parasztház istállóval, óllal, háziállatok, szántók, legelők, rétek, fasorok, homokbuckák stb.

Az asztal méretei: hosszúság 8 m, szélesség 2 m, magasság 90 cm. Az asztal nem téglalap alakú, hanem a fal menti egyenes hosszanti oldalát kivéve a másik három oldala nagyjából ovális ívet zár be, melyet még kisebb ívek is tagolnak. A könnyebb szállíthatóság kedvéért 4x2 méteres összecsavározható darabokból csináltatjuk meg (esetleg görgőkkel a lábakon). Az asztal „oldalát” a lábak között dupla nádszövet takarja. Az asztal tövébe 10-15 cm magas, kb. 30 cm széles kis rögzített lépcső szolgál arra, hogy a kisebb gyerekek arra felállva beláthassák az egész asztalt. Az ovális oldalon az asztal peremére rögzítve egy 0,5 cm vastag, 90 cm magas plexifal védi a kiállított tárgyakat. Az asztal felszíne nem vízszintes, hanem egyrészt a fal felől kifelé (a nézők felé) lejt egy kicsit, hogy jobban belátható legyen, másrészt a nyírségi tájhoz hasonlóan itt-ott kicsit hepehupás.

A terepasztalon a falusi élet természetes helyszíneit jelenítjük meg. A falut inkább csak jelzésszerűen mindössze néhány épület képviseli:

- nagyjából középen egy kis – a tákosihoz hasonló – templom haranglábbal (a harangláb az asztal mögötti paravánra festve), előtte beszélgető lányok-asszonyok csoportja;
- a templomtól jobbra egy parasztporta nádtetős házzal, istállóval, óllal, gémeskúttal, vesszőből font kerítéssel, az udvaron állatokkal (kutya, tyúkok, kacsák, ló) és az ott lakó öttagú családdal.

Az épületek a babák magasságához mérten nagyjából méretarányosak, illetve valamivel kisebbek, hogy ne nyúljanak túl magasra. Az asztal többi részén szántóföldek, ligetes facsoportok, legelők, rétek, homokbuckák vannak, s közöttük földút kanyarog végig a terepasztal

hosszában. A réteken, szántókon néhány férfi és nő kaszál illetve kapál. Az úton szénával megrakott tehénszekér, vásárba jövő-menő emberek. Az utat kis patak keresztezi, rajta híd. A patak egyik helyen kis tóvá szélesedik, melyen kacsák úszkálnak. A tó mellett libáikat őrző kislányok játszanak, kicsit odébb kisfiúk tehenet legeltetnek. Távolabb a legelőn gémeskút, birkanyáj kecskékkal, kutyákkal, két pásztor és egy kisbojtár.

Az asztal mögötti, kb. 60-70 cm magas paraván úgy van kifestve (pl. utcasorral, fákkal), hogy folytatását képezi a terepnek. A paraván fölött a falon, az asztal teljes hosszában egy másik, 1 m széles, enyhén hajlított tábla húzódik végig, amelyen a terepen található tárgyak, babák felirattal ellátott képe látható, ami a viseletek azonosítását szolgálja.

Az asztal alá vagy a tereptárgyak közé elrejtett hangszórókon a falusi élet hangjai szólnak: harangszó, állathangok, szekérsörgés, kiabálás, ének- és citeraszó. Legkevesebb négy hangszóróra van szükség.

Az asztalt és a mögötte levő paravánokat úgy kell megvilágítani, hogy a természetes nap-pali fény hatását keltse.

* * *

Felhasznált irodalom

BODNÁR ZSUZSA

A nyíregyházi tírpákok népviselete. In: *Viselet és történelem, viselet és jel. Múzeumi Füzetek 45.* Aszód, 1996, 95–106.

BOTIK, JAN – SIGMUNDOVA, MARTA

Ludovy odev tírpákov v Nyíregyháze. In: Nyíregyházi szlovák („tírpák”) nyelvjárási és néprajzi emlékek III. Szerk. Németh Péter. Nyíregyháza, 1986, 75–158.

CSISZÁR ÁRPÁD

A szatmári és beregi falvak külső képe. In: Csiszár Árpád: *Néprajzi emlékek Beregből és Szatmárból.* Ethnica kiadás. Szerk. Ujváry Zoltán. Debrecen, 2002, 9–27.

DIENES ISTVÁN

A szabolcsi nép ruhája. In: *Szabolcs vármegye. Vármegyei szociográfiák.* Szerk. Dienes István. Budapest, 1939, 232–233.

DIENES ISTVÁN

Nyíregyháza népe. In: *Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei. Magyar városok monográfiája VIII.* Szerk. Hunek Emil. Budapest, 1931, 68–114.

FAZEKAS GYULÁNÉ

Mozaik Bereg népművészetéről. In: *Találkozás Bereggel.* Szerk. Mező András. Vásárosnaményi Nagyközségi-Járási Könyvtár, Vásárosnamény, 1978, 91–96.

GUNDA BÉLA

Szamos menti lankák. In: Gunda Béla: *Néprajzi gyűjtőúton.* Alföldi Magvető, Debrecen, 1956, 97–115.

KÁLNAY LÁSZLÓ

Szabolcs vármegye népe. In: *Szabolcs vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Szerk. Dr. Borovszky Samu. Budapest, é. n. 160–182.

KISS LAJOS

A Rétköz. In: *Szabolcs-Szatmári Szemle* XVI. évf. 1. sz. Nyíregyháza, 1981, 68–81.

LUBY MARGIT, BENEDEKFAI

A paraszti élet rendje. Népi szokások, illendő magatartás, babonák Szatmár vármegyében. Centrum Kiadóvállalat, Budapest, 1935

MÁRKUS MIHÁLY

Szabolcsi kérdések: a) Népviselet kérdése Szabolcsvármegyében. *Szabolcsi Szemle* VI. évf. 1939, 1–4. sz. 40–43.

MURAKÖZI ÁGOTA

Népi öltözet, szőttek, hímzések Mátészalkán. In: *Mátészalka néprajza*. Ethnica kiadás. Szerk. Ujváry Zoltán. Debrecen, 1992, 189–218.

NYÁRÁDY MIHÁLY, DR.

Szabolcs vármegye vázlatos tárgyi néprajza. In: *Szabolcs vármegye. Vármegyei szociográfiák*. Szerk. Dienes István. Budapest, 1939, 200–216.

NYÁRÁDY MIHÁLY, DR.

Az ajaki népviselet. In: *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve IV–V. 1961–1962*. Szerk. Csallány Dezső. Nyíregyháza, 1964, 141–194.

OPRE CSABÁNÉ – GOMBÁS ANDRÁS

„Vasváriba két úton kell bemenni...” *Fejezetek Tiszavasvári (Búdszentmihály) néprajzából*. Tiszavasvári, 2000

RATKÓ LUJZA

Adalékok a Nyírség népviseletéhez. In: *Kultúra és Tradíció II. Tanulmányok Ujváry Zoltán tiszteletére*. Szerk. Viga Gyula. Miskolc, 1992, 753–763.

RATKÓ LUJZA

„Nem úgy van most, mint vót régen...” *A tánc mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában*. Nyíregyháza–Sóstófürdő, 1996.

RATKÓ LUJZA

Adalékok a kárpátaljai magyarság népviseletéhez. In: *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve XLIX. (2007)* Szerk. Almássy Katalin – Istvánovits Eszter. Nyíregyháza, 2007, 297–311.

SZATHMÁRY IBOLYA, V.

Viselet Nyíraczádon. In: *Nyíraczád története és néprajza*. Ethnica kiadás. Szerk. Ujváry Zoltán. Debrecen, 2001, 333–358.